

Дмітренко Н.Є.

*здобувач кафедри педагогіки,
Вінницький державний педагогічний
університет ім. М.М. Коцюбинського*

ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ПРИВАТНИХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ

У статті висвітлені основні результати експериментальної перевірки моделі профільного навчання учнів приватних шкіл на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмету.

The main results of the verification of effectiveness of profile education in Ukrainian private school are published here.

У сучасних умовах система освіти оцінюється крізь призму соціального ефекту, оскільки її основне призначення – підготовка учня до життя в суспільстві. Випускник школи в ідеалі повинен уміти самостійно проектувати і здійснювати вибір свого життєвого шляху, конструювати особистий професійний план. Соціальний ефект освіти все більше стає предметом уваги соціологів, які проводять аналіз взаємозв'язків між рівнем освіти людини, її соціальним статусом і матеріальним благополуччям. У таких взаємозв'язках відображається результат взаємодії безлічі чинників не тільки психолого-педагогічної, але й соціальної природи. Це свідчить про необхідність розгляду освітнього процесу з погляду його взаємозв'язку із соціумом, а системи освіти як невід'ємної складової соціокультурної сфери. Моделювання – одна із ключових технологій системного аналізу при дослідженні складних, багатоелементних і поліструктурних систем, функціонування яких визначається великою кількістю внутрішніх і зовнішніх факторів. Саме до таких систем належать освітні системи.

Метод моделювання освітніх систем широко використовувався в дослідженнях В.І. Арнольда, В.І. Загвязинського, І.П. Лебедевої, В.А. Ясвіна та інших науковців.

Обґрунтовуючи дидактичні засади реалізації профільного навчання учнів приватних шкіл України, нами була побудована та експериментально перевірена дидактична модель профільного навчання учнів приватних шкіл на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмету.

Метою статті є оприлюднення результатів перевірки ефективності профільного навчання учнів приватних загальноосвітніх навчальних закладів.

Базуючись на дослідженні В.І. Загвязінського [1] та В.А. Ясвіна [2], використовуючи власні підходи, ми розробили варіативну модель профільного навчання у загальноосвітній приватній школі, в якій розкриваються мета профільного навчання, структурні компоненти моделі, блок факторів, які впливають на процес профільного навчання, механізми і шляхи його забезпечення та результати (висока якість освіти). В основу розробленої моделі покладені ідеї утвердження унікальності та цінності особистості школяра, специфіки навчально-виховного процесу загальноосвітньої приватної школи, багатогранності освітнього простору, пріоритету гуманістичних цілей і принципів, програмно-цільового управління: цілеспрямованість, демократичність, ініціювання і підтримка інновацій, системний моніторинг. Модель профільного навчання, за даними нашого дослідження, будується на основі поєднання інваріантного та варіативного різномірного змісту освіти, репродуктивних і творчих методів навчання, різних видів діяльності, до яких залучаються школярі й орієнтованих на природо- й культуродоцільний розвиток усіх сфер людської діяльності. Така модель передбачає утвердження доктрини «освіта як творення», що визначає напрям методології і методики профільного навчання.

При побудові моделі профільного навчання ми, насамперед, брали до уваги, з одного боку, прагнення найбільш повно врахувати індивідуальні інтереси, здібності, нахили всіх старшокласників (і зробити якомога більшу кількість різних профілів), з другого – низку чинників, які стримують процеси такої багато в чому стихійної диференціації освіти. Серед них насамперед потрібно виділити розробку програм та підручників рівня стандарту, академічного та профільного рівнів, забезпечення профільного навчання відповідними навчальними та методичними посібниками, педагогічними кадрами та ін.

Суть запропонованої нами моделі можна викласти в таких положеннях:

1. Весь шкільний курс певного класу ділиться на інваріантні, додаткові та елективні модулі:

1) інваріантні модулі побудовані на основі базового курсу предмету;

- 2) змістовий компонент додаткових модулів складають теми, що не входять до базового курсу, але вивчаються у профільному і є обов'язковими для учнів, які обрали даний предмет як профільний;
 - 3) змістовий компонент елективних модулів дозволяє розширити і поглибити знання з певної теми і обирається учнями на основі їхніх нахилів та уподобань – курси за вибором.
2. У старших класах приватних шкіл з предметів, які окремі учні обирають як профільні, виділяються групи рівня стандарту, академічні і профільні.
 3. На занятті кожен учень опрацьовує одну й ту ж тему на своєму рівні: стандарту, академічному чи профільному.
 4. При вивченні навчальних предметів, які окремі учні обрали як профільні, виникають відмінності в змісті та обсязі навчального матеріалу, визначеного для вивчення різними групами всередині класу. У цьому випадку пропонуємо таку основну структуру навчального заняття:
 - ✓ контроль знань школярів за попереднє заняття – кожен учень одержує свій варіант, але рівень, на якому здійснюється контроль, обирає сам: рівень стандарту (В і С), академічний (А) чи профільний. Якщо він виконав завдання свого рівня, може додатково виконати завдання поглибленого рівня для підвищення свого рейтингу;
 - ✓ засвоєння нових знань – учитель пояснює новий матеріал, використовуючи проблемні ситуації, лабораторні досліди, а також інші форми та методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
 - ✓ вивчення і застосування учнями знань у стандартних умовах, творче перенесення знань і навичок у нові умови з метою формування вмінь. У ході індивідуальної роботи школярі знайомляться з новим матеріалом. Причому учні, які обрали конкретний предмет як профільний, працюють із профільним підручником, додатковою літературою, а учні, що вивчають предмет на рівні стандарту чи академічному, працюють із базовими підручниками. Під час групової роботи учні, які вивчають предмет на рівні стандарту, виконують 3 завдання рівня С і 2 завдання рівня В, на академічному – 3 завдання рівня С, 2 завдання рівня В і 1 завдання рівня А, а учні, що вивчають цей предмет на профільному рівні, крім завдань рівнів стандарту та академічного, які характеризуються більш різким зростанням складності та включають ті поняття, що не розглядаються в базовому курсі, але є в профільному, виконують завдання творчого характеру, які вимагають не лише знання теоретичного матеріалу, а й уміння застосовувати ці знання на практиці;
 - ✓ підведення підсумків роботи – самоконтроль і взаємоконтроль, обговорення з учителем незрозумілих питань тощо.
 5. Передостаннє заняття кожного модуля – захист індивідуального «портфоліо».
 6. Останнє заняття модуля – підсумкова модульна контрольна робота (тематичний контроль знань).

7. Додаткові та елективні модулі вивчаються школярам профільних груп самостійно або на тьюторських, додаткових чи елективних заняттях, які вводяться в розкладі в другій половині дня за рахунок годин.

8. Рейтинговий контроль навчальних досягнень школярів.

Тобто, виходячи з мети, завдань, гіпотези дослідження, нами розроблена модель профільного навчання в загальноосвітній приватній школі, концептуальною основою якої було визнання за учнем права вільно творити себе, виходячи із власних здібностей, як повноправного суб'єкта процесу навчання, що мотивує прагнення до самореалізації, прояви самостійності у навчальній діяльності.

Мета пропонованої моделі – допомогти кожному школяреві пізнати себе і максимально розвивати свої нахили, природні задатки, здібності, враховувати освітні потреби відповідно до професійного самовизначення.

Модель профільного навчання на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмета забезпечувалася взаємозв'язаними складовими компонентами: цільовим, змістовим, організаційно-процесуальним, технологічним, оцінно-результативним. Цільовий компонент покликаний допомогти кожному школяреві пізнати себе і максимально розвивати свої нахили, природні задатки, здібності, враховувати освітні потреби відповідно до професійного самовизначення. Змістовий компонент задавався через спеціальну програму, принципи відбору змісту освіти, його модульну побудову (інваріантні, додаткові, елективні модулі) і систему різнорівневих завдань для індивідуальної і групової роботи в урочній, позакласній і позашкільній навчально-пізнавальній діяльності з різних освітніх галузей. Організаційно-процесуальний компонент включав науково-теоретичне обґрунтування та апробацію інноваційних організаційних форм навчання: додаткові, елективні, тьюторські заняття, індивідуальні та групові консультації, позашкільні факультативи, гуртки та секції міжшкільних наукових товариств, літні профільні табори. Технологічний компонент полягав у конструюванні освітніх технологій, які дозволяли враховувати нахили, природні задатки і здібності школярів; забезпечували диференціацію методів і форм навчання; організацію індивідуальної та групової роботи і комфортність освітнього процесу. Оцінно-результативний компонент складався з корекції змісту і технологій навчання й оцінки результативності профільного навчання.

Модель профільного навчання в загальноосвітній приватній школі на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмета на практиці реалізувалася у трьох варіативних субмоделях:

1) Внутрішньокласна (субмодель А). Основні змінні елементи

субмоделі: етап заняття вивчення та застосування учнями знань у стандартних умовах, творче перенесення знань і навичок у нові умови з метою формування вмінь включає лише індивідуальну роботу. Кожен учень працює самостійно, завдання як для контролю знань, так і для етапу вивчення та застосування учнями знань у стандартних умовах, творче перенесення знань і навичок у нові умови з метою формування вмінь різні для кожного школяра. Учень має можливість працювати в індивідуальному темпі, спираючись на власні запити та навчальні можливості; зміст контролю закритий для учнів (учні наперед не знають завдань, які входитимуть у поточні та підсумкові контрольні роботи); додаткові та елективні модулі вивчалися у процесі самостійної роботи.

2) Внутрішньошкільна (субмодель В). Змінні елементи субмоделі: зміст освіти доповнюється шляхом творчої роботи у внутрішньошкільних факультативах; заняття розбивається на дві частини: на першій частині відбувається контроль знань за попереднє заняття і засвоєння нових знань, а на другій – групова робота під час якої учні опрацьовують вивчений вдома матеріал і підведення підсумків групової роботи; форми і методи роботи: етап заняття вивчення та застосування учнями знань у стандартних умовах, творче перенесення знань і навичок у нові умови з метою формування вмінь включає лише групову роботу; індивідуальна робота школярів не входить у структуру заняття, а виноситься як самостійна домашня робота; методичне забезпечення – навчальні посібники, використання яких робить усі види контролю відкритими; додаткові заняття, змістовий компонент яких складають теми, що не входять до базового курсу, але є у профільному, вивчаються на тьюторських заняттях; елективні заняття, змістовий компонент яких дозволяє розширити і поглибити знання з певної теми і обираються учнями на основі їхніх нахилів та уподобань (курси за вибором), вивчалися учнями в загальношкільних факультативах.

3) Позашкільна (субмодель С). Змінні елементи субмоделі: зміст освіти доповнюється шляхом творчої роботи в літніх профільних таборах та стажуванні, міжшкільних факультативах, гуртках та секціях міжшкільних та вузівських наукових товариств, індивідуальними та груповими проектами, які учні виконували у позаурочний час; форми і методи роботи: вивчення та застосування учнями знань у стандартних умовах, творче перенесення знань і навичок у нові умови з метою формування вмінь відбувається в динамічних групах – рівня стандарту, академічних чи профільних; додаткові заняття з профільними групами учнів та індивідуальні й групові консультації; методичне забезпечення – навчальні посібники, використання яких робило всі види контролю відкритими; додаткові модулі, змістовий компонент яких складають теми, що не входять до базового курсу, але визначені в профільному, вивчаються на додаткових заняттях; елективні модулі, змістовий компонент яких дозволяє розширити і поглибити знання з певної теми і обираються учнями на основі їхніх нахилів та уподобань (курси за вибором), вивчалися учнями на елективних заняттях, у міжшкільних факультативах та в літніх профільних таборах; проектна технологія у позакласній та позашкільній роботі.

У ході експериментальної роботи було перевірено педагогічну ефективність

варіативної моделі профільного навчання на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмету в загальноосвітній приватній школі на основі теоретично розроблених дидактичних засад, яка визначалася за трьома рівнями (низький, середній, високий) і за такими основними критеріями та показниками: 1) якість профільного навчання (рівні якості знань, самостійності, активності); 2) сформованість внутрішніх і зовнішніх зв'язків, залежностей і відносин (задоволеність дітей, педагогів і батьків життєдіяльністю школи та результатами навчально-виховного процесу (індекс «комфортності»), рівень сформованості комунікативних здібностей випускника); 3) самоактуалізованість особистості випускника (рівень здатності до самооцінки, професійної готовності).

Проведене дослідження засвідчує, що учні експериментальних класів досягли значно вищого рівня самостійності, активності, комунікативних здібностей, здатності до самооцінки, професійної готовності ніж у контрольних класах. Індекс «комфортності» учнів, учителів та батьків в експериментальних класах значно перевищує відповідний індекс контрольної групи. Перехресний експеримент, проведений з метою виявлення ефективності індивідуальної та групової роботи виявив, що поєднання на навчальному занятті індивідуальної і групової форм роботи дозволяє забезпечити вищий рівень якості знань школярів.

Педагогічний експеримент дозволив зробити висновок про педагогічну доцільність розробленої моделі профільного навчання на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмета та її субмоделей – внутрішньокласна (А), внутрішньошкільна (В), позашкільна (С). Рівнево-предметна ознака, що лежить в основі цієї моделі, дозволяє учням, які навчаються в класі з низькою наповнюваністю, вивчати предмет на різних рівнях складності за власним вибором. Подальше поглиблення знань із вибраного учнем предмета може відбуватися у різновікових групах, в інших освітніх закладах, міжшкільних факультативах, шляхом індивідуальної самостійної навчально-пізнавальної діяльності, навчальної діяльності в літніх профільних таборах тощо. При цьому рівень стандарту визначає нижню межу повноцінної та якісної освіти. Верхня ж межа рухома, практично не обмежена для працелюбного і здібного учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. – М.: Педагогика, 1982.

2. Ясвин В.Я. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – М.: Смысл, 2001.